

YENİ UYGUR TÜRKÇESİNDE KALIP SÖZLER

DEMİREZ GÜNERİ, Aysun (2018), *Yeni Uygur Türkçesinde Kalıp Sözler*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 161 s. ISBN: 978-605-2030-89-9

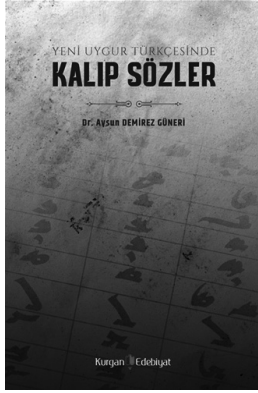
Erdi ERBEDEN*

Dil Araştırmaları, Güz 2019/25: 221-227

Türkler, bilindiği üzere tarihin en eski topluluklarından biridir. Mançurya'dan Avrupa içlerine, Sibirya'dan Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türklerin hususi olarak ana yurtlarının Altay ve Sayan dağları ile bu bölgenin kuzey-batı kısımları olduğu düşünülmektedir (Koca 2003: 7). Ana yurdun doğusunda Moğolların, Tunguzların ve Korelilerin; kuzey-batısında Fin ve Macarların, güney-batısında Ari kavimlerin; güneyinde boydan boya Pers, Hint ve Çin kavimlerinin atalarının yaşadığı bilinir (Ercilasun 2007: 33).

Karahanlılar dönemine kadar Orhun ve civarı merkez olmak üzere takribî yukarıda işaret edilen bölgede hüküm sürdükleri bilinen Türkler için büyük Uygur göçü bir dönüm noktası sayılabilir (Ercilasun 2007: 286). Uygur devletinin tebaasından olan Yağmalar Turfan, Hoço, Beşbalık bölgesine yerleşerek burada yeniden bir teşkilatlanmaya gitmişler (932), Balasagun ve Taraz'ı (daha sonra Kaşgar) merkez haline getirerek bu bölgede yaşamaya başlamışlardır. (Akar 2010: 134). Bu tarihten itibaren 1000 yıldır Türklüğün merkezi olan Orhun bölgesi Kırgızların elinde bir uç nokta konumuna düşmüş ve bir müddet sonra da güçlenen Moğolların hâkimiyetine girmiştir (Ercilasun 2007: 286).

1200'lü yıllar dünya ve bilhassa Türk tarihi bakımından ciddi önem arz eder. Doğuda Japon Denizi ve Pasifik Okyanusu'ndan batıda Anadolu ve Avrupa içlerine, güneyde Çin'den kuzeyde Sibirya'ya kadar uzanan devasa bir coğrafyayı kapsayan Cengiz Moğol İmparatorluğu bu dönemde kurulmuştur. Cengiz Han, kısa bir süre içerisinde daha önce Kök Türk, Uygur, Karahanlı ve Selçuklu Devletlerinin hüküm sürdüğü toprakları ele geçirmiş; öldüğü tarih olan 1227'den evvel İrtiş nehrinin batısındaki bölgeyi Harezmi ile birlikte en büyük oğlu Cüci'ye (daha sonra ondan da oğlu Batu'ya), Balkaş Gölü'nün doğu ve kuzeydoğusu Ögedey'e, Moğol ana yurdu olan toprakları (Onon, Kerulen ve Toğla ırmakları arasında kalan bölge) en küçük oğul

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara / TÜRKİYE. erdi.erbeden@hvb.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1717-0175. Gönderim Tarihi: 17.11.2019/Kabul Tarihi: 21.11.2019

Tuluy'a, bütün Doğu ve Batı Türkistan'ı da ikinci oğlu Çağatay'a devretmiştir. Adı geçen topraklar üzerinde zamanla Çağatay (1227), Altın Ordu (1241), İlhanlı (1256) gibi Moğol Hanlıkları kurulmuştur (Ercilasun 2007: 365).

Bu hanlıklar içerisinde en yoğun Türk nüfus ihtiva edeni Çağatay Hanlığıdır. (Kafalı 2005: 5). Türk topluluklarının büyük çoğunluğu gibi Uygurlar da bu dönemde Çağatay Hanlığı idaresinde kalmışlardır. 1227 yılında kurulan Çağatay Hanlığı, 1370 yılında Timur tarafından ele geçirilmiş (Aka 2014: 6-8), bu devlet 1507 yılında Altın ordu soyundan gelen Şiban Han tarafından yıkılmıştır (Akar 2010: 184). Takip eden süreçte Batı Türkistan'ın Rus ve Doğu Türkistan'ın Çin hâkimiyetine girdiği bilinmektedir.

Doğu Türkistan belirli aralıklarla işgalden kurtarılmışsa da Uygur Türkleri bugün halen Çin idaresi altında yaşamaktadır (Gömeç 2006: 287; Alptekin 2013: 1968-1986). Nüfusları 15 milyona yakın olan Uygur Türkleri, Çincenin yanı sıra 1930'dan beri ana dilleri olan Yeni Uygur Türkçesini kullanmaktadır (Öztürk 2010: 1).

Yeni Uygur Türkçesi üzerine yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından pek çok çalışmaya imza atılmıştır. Söz konusu çalışmaların bir kısmını da söz varlığı üzerine yapılan araştırmalar oluşturur. Ancak Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan kalıp sözler üzerine günümüze kadar hususi bir çalışma yapılamamıştır. Daha önce *Yeni Uygur Türkçesinde Fiil Tamlayıcıları* (2007-Doktora Tezi), *Yeni Uygur Türkçesinde +IİK Ekinin İşlevleri ve + IİK Ekli Birleşik Ekler* (2016-Actual Problems of Turkic Studies, Saint Petersburg State University Department of Turkic Philology, St. Petersburg), *Yeni Uygur Türkçesinde /r/ Ünsüzünün Durumu* (2015-Saraybosna), *Güney-Doğu (Uygur-Karlık) Grubunda "Alla" Sözcüğünün Kavram Alanı* (2014-Fransa-Rouen), *Yeni Uygur Türkçesinde -GAn Sıfat- Fiil Eki* (2013-Arnautluk-Tiran) gibi çalışmalara da imza atmış olan Aysun Demirez Güneri'nin yakın zamanda bilim dünyasının hizmetine sunduğu *Yeni Uygur Türkçesinde Kalıp Sözler* isimli son çalışması bu alandaki boşluğu dolduracak niteliktedir.

Kalıp sözler¹, *önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak, gerekiyorsa bazı ekleme ve/ veya çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcükler içeren sözcük öbeği ya da tümceden oluşabilen, belirli durumlarda söylenmesi toplumca benimsenmiş ve görece bir sıklığa sahip sözler olarak iletişimin kurulmasına, devamına veya sonlandırılmasına yardım eden ve kullanım yerleri çok sı nırlı olan kalıplaşmış dil birimleri* olarak tanımlanabilir (Gökdayı 2015: 92). Dilde çeşitli işlevlerle kullanılabilirler. Bunlardan öne çıkan bazıları şu şekildedir:

* Karmaşık, stresli veya başa çıkılması güç durumlarda kısa yollar oluşturarak kullanıcıya konuşma esnasında kolaylık sağlamak.

* Mesajın daha açık bir biçimde iletilmesine yardımcı olmak ve yanlış anlaşılma olasılığını en aza indirmek.

* Anlatımı güçlendirmek.

1 Kalıp sözler için Emin Özdemir, Muna Yüceol Özezen, Şükrü Ünalın, Dilek Öztekin, Hamza Zülfiyar ve Hürriyet Gökdayı *kalıp sözler*; Doğan Aksan, *kalıp sözler ve ilişki sözleri*; Onur Bilge Kula *kültür birimler*; Osman Toklu *iletişimsel sözler*; Nurettin Koç *deyimce*; Muhittin Bilgin, *kalıpsözler*; Yusuf Çotuksöken *kalıpsözler, bağlamsal sözler ve karşılama sözleri* terimlerini kullanılmışlardır (Gökdayı 2015: 60).

- * Duyguları yansıtmak.
- * İyi kötü dilek bildirmeye yardım etmek.
- * Konuşmayı süslemek.
- * Konuşurları özgün sözler bulma çabasından kurtarmak.
- * Konuşurun bireysel ve grup kimliğini açığa çıkarmak.
- * Konuşurun ruhsal durumunu, olaylarla ilgili değerlendirmelerini dinleyiciye aktarmak.
- * Toplum davranışlarını düzene sokmak.
- * Nezaket kurallarına uymaya yardımcı olmak.
- * Toplumun inançlarını yansıtmak vb.(Gökdayı 2015: 80-85).

Kullanıldıkları yer ve duruma göre *dil dışı bağlam duyarlı* ve *dil içi bağlam duyarlı* kalıp sözler olmak üzere iki grupta incelenebilirler. Dilden bağımsız ortaya çıkan bir durum karşısında kullanılan dil dışı bağlam duyarlı kalıp sözler kendi içinde *üzüntü veya strese neden olan olaylarda söylenen kalıp sözler*, *mutluluk veren olaylarda söylenen kalıp sözler*, *yakın ilişki kurmak istenen durumlarda söylenen kalıp sözler* olmak üzere üç grupta toplanabilir. Dil dışı bağlam duyarlı kalıp sözlerden farklı olarak dil içi bağlam duyarlı kalıp sözlerin kullanımında herhangi bir durumun olması zorunluluğu bulunmaz. Bu tür kalıp sözler konuşma içerisinde daha önce kullanılmış veya birazdan kullanılacak olan kelime veya düşünce için söylenebilmektedir (Gökdayı 2015: 108-109).

Yeni Uygur Türkçesinde Kalıp Sözler, 2018'de Kurgan Edebiyat (Berikan Yayınevi) tarafından okuyucuyla buluşturulmuştur. 21x13.5 ölçülerine sahip olan çalışma 161+XV sayfadır. İç kapak, *Önsöz* ve *İçindekiler* kısmından sonra *Giriş* dâhil dört bölümden oluşmaktadır. Dördüncü bölümden sonra *Sonuç*, *Ek* (Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığından Derlenen Kalıp sözler), *Kısaltmalar*, *Örneklerin Alındığı Eserler*'in listesi ve çalışma esnasında faydalanan *Kaynaklar*'ın künyeleri verilmiştir.

Eserin *Giriş* kısmında kalıp sözler, kalıp sözlerin işlevleri, kullanım alanları ve kazanımları hakkında değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde *kalıp söz* kavramına açıklık kazandırılmaya çalışılmış, kalıp sözlerin özellikleri, konu üzerine çalışma yapan araştırmacılar, sınıflandırılması, kültürel yönü, dil ve lehçe öğretimindeki yeri gibi konular üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Yeni Uygur Türkçesinde kalıp sözler ve kalıp sözler üzerine çalışma yapmış araştırmacılara değinilmiştir. Kalıp sözler; dördüncü bölümde işlev, anlam, bağlam, sıklık ve yapıları göz önünde bulundurularak ele alınmış, *Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları* (Demirez 2007), *Xenzuçe-Rusçe-Uygurçe-Türkçe Sözlüğü Qollanmisi* (1992), *Traveling in Xinjiang* (1997), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Necip 1995), *Qisqıçe Türk Tili Qollanmisi* (Okya 2016), *Hazirki Zaman Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti* isimli sözlük ve çalışmalardan tespit edilen örnekler, bu bölümde işlevlerine göre on yedi ana gruba ayrılmıştır. Söz konusu gruplar sırasıyla şu şekildedir:

- * İletişim Sürecini Düzenleyen Kalıp Sözler,
- * İnsan Duygu Düşünce ve Değerlendirmeleriyle İlgili Kalıp Sözler,
- * Kültürel Ayrıntıları Gösteren ve Dinsel Kimliği Açığa Çıkaran Kalıp Sözler,

- * Söz Eylemleri Bildiren Kalıp Sözler,
- * Doęa Olayları İle İlgili Kalıp Sözler,
- * Özetleme Bildiren Kalıp Sözler,
- * Konuya İlave ve Yeni Bakış Açısı Getirme İşlevinde Kalıp Sözler,
- * Zaman İşlevli Kalıp Sözler,
- * Benzerlik, Gibi, Kadar İşlevli Kalıp Sözler,
- * İnandırma Amacıyla Kullanılan Kalıp Sözler,
- * Tahmin, İhtimal Bildiren Kalıp Sözler,
- * Sözü Deęiřtirme Bildiren Kalıp Sözler,
- * Sıralama İşlevli Kalıp Sözler,
- * Düşünceyi, Sözü Açıklama, Üsteleme, Kişileştirme İşlevli Kalıp Sözler,
- * Düşünceyi Deęiřtirme, Karşılaştırma İşlevli Kalıp Sözler,
- * Bir Önceki veya Bir Sonraki Cümleye Dikkati Çeken Kalıp Sözler,
- * Sınırlama, Kıyas, Mübalaęa Bildiren Kalıp Sözler

İletişim sürecini düzenleyen kalıp sözler, insan duygu düşünce ve değerlendirmeleriyle ilgili kalıp sözler ve zaman işlevli kalıp sözler daha sonra kendi içerisinde farklı gruplara ayrılmıştır:

İletişim Sürecini Düzenleyen Kalıp Sözler

- * Hitaplarda Kullanılan Kalıp Sözler
- * Selamlaşma Kalıp Sözleri
- * Karşılama Kalıp Sözleri
- * Hatır Sorma Kalıp Sözleri
- * Tanışma, Tanıtma, İzin İsteme Kalıp Sözleri
- * Tanıma Amaçlı Kalıp Sözler
- * Farklı Alanlarda Bilgi Almak, Sohbeti Sürdürmek Amacıyla Kullanılanlar
- * Rica Etme, İzin İsteme Kalıp Sözleri
- * Teşekkür Etme Kalıp Sözleri
- * Edilen Teşekküre Cevap Olan Kalıp Sözler
- * Davet Bildiren Kalıp Sözler
- * Özür Dileme Bildiren Kalıp Sözler
- * Onaylama, Kabul Bildiren Kalıp Sözler
- * Onaylamama, Reddetme Bildiren Kalıp Sözler
- * Verilen Kararı Sorgulama Bildiren Kalıp Sözler
- * Vedalařma, Uęurlama, Selam Gönderme Bildiren Kalıp Sözler

İnsan Duygu Düşünce ve Değerlendirmeleriyle İlgili Kalıp Sözler

- * İyi Dilek Bildiren Kalıp Sözler
- * Kötü Dilek Bildiren Kalıp Sözler
- * Emretme, Uyarı, Tehdit, Def Etme Bildiren Kalıp Sözler
- * Kendinin Alçaltma, Alay Etme, Yalvarma, Affetme, Fedâ Etme Bildirenler
- * Nasihat, Tavsiye Bildiren Kalıp Sözler
- * Takdir Ve Övgü Bildiren Kalıp Sözler
- * İçinde Bulunulan Durumla İlgili Kişisel Değerlendirme Yapan Kalıp Sözler
- * Korku, Güvensizlik, Endişe Bildiren Kalıp Sözler
- * Durumdan Hoşnut Olma Bildiren Kalıp Sözler
- * Kişinin Kendisi Dışındaki İnsanlarla İlgili Değerlendirme Yaptığı Kalıp Sözler
- * Üzgün, Kırgın Olma, Vazgeçme, Şikâyet Bildiren Kalıp Sözler
- * Öfkeli, Sinirli Olma Veya Olmama Bildiren Kalıp Sözler
- * Sabır, Sabırsızlık Bildiren Kalıp Sözler
- * Şaşkınlık, Hayret Ve Beklenmedik Durum Bildiren Kalıp Sözler
- * Pişmanlık, Acıma, Esef Etme Bildiren Kalıp Sözler
- * Sağlıkla İlgili Kalıp Sözler
- * Durum Değerlendirmesi Yapan Kalıp Sözler
- * Söz Söyleme İle İlgili Kalıp Sözler

Zaman İşlevli Kalıp Sözler

- * Uzak Geçmiş Bildiren Kalıp Sözler
- * Yakın Geçmiş Bildiren Kalıp Sözler

Söz konusu kalıp sözler çalışmada son olarak yapı özellikleri bakımından *tek kelime biçiminde olan kalıp sözler*, *kelime grubu biçiminde olan kalıp sözler*, *basit cümle biçiminde olan kalıp sözler*, *eksilteli cümle biçiminde olan kalıp sözler*, *birleşik cümle biçiminde olan kalıp sözler* ve *sıralı cümle biçiminde olan kalıp sözler* olmak üzere farklı başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Yapıları bakımından ele alındığında en az örneğine rastlanan grubun *birleşik cümle biçiminde olan kalıp sözler* (Rica etme, izin isteme kalıp sözleri) olduğu görülür. *birleşik cümle biçiminde olan kalıp sözleri*, kullanım sıklığı bakımından *sıralı cümle biçiminde olan kalıp sözler* takip etmektedir. *Şaşkınlık*, *hayret* ve *beklenmedik durum bildiren kalıp sözler*, *önden eklemeli kalıp söz ünlemler* ve *sondan eklemeli kalıp söz ünlemler* olmak üzere yapıları bakımından diğer kalıp sözlerden farklılık göstermektedir.

Kalıp sözlerin Yeni Uygur Türkçesindeki biçimlerinin yazımında transkripsiyon işaretleriyle desteklenmiş Latin harfleri kullanılmıştır. Kelime, kelime grubu ve cümlelerin asli biçimleri italik biçimde verilmiştir. Bunların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları tırnak içinde gösterilmiş, akabinde parantez içerisinde kalıp sözün alındığı eserin kısaltması ve sayfa sayısı belirtilmiştir.

Toņap kettim “Üřüdüm.” (KTTQ 158) § 32.

Yeni Uygur Türkçesinden tespit edilen bir kısım kalıp sözlerin Türkiye Türkçesiyle bire bir benzerlik gösterdiği görölmektedir.

U kim? “O kim?” (YUT 199) § 108.

Bazı örneklerin Türkiye Türkçesine aktarımında eş anlamlı kelimeler kullanılmıştır.

Ađzi yaman “Ađzı bozuk” (YUT 123) § 70.

Bir kısım kalıp sözler için ifadeyi Türkiye Türkçesinde karşılayacak kalıp sözler kullanılmıştır.

Ançiki iş “Önemli deđil.” § 32.

Köñlüm çüřti “Gözüme kestirdim” (YUT 205) § 130.

Türkiye Türkçesinde bire bir karşılığı olan bazı kalıp sözlerin ise yakın anlamlı kelimelerle Türkiye Türkçesine aktarıldığı görölmektedir. Söz konusu kelime, kelime grubu ya da cümlelerin Türkiye Türkçesine aktarımında daha çok durum ekli tamlayıcıların Uygur Türkçesindeki biçimleri göz önünde bulundurulmuştur.

Cénimdin toydum. “Canımdan bezdim.” (YUT 57) § 74. (Canıma doydum, canıma yetti)

Yüzüniñ nuri yoq “Yüzünün nuru yok” (YUT 292) § 71. (Yüzünde nur yok)

Yeni Uygur Türkçesindeki bazı kalıp sözler ancak açıklama yapmak suretiyle Türkiye Türkçesine aktarılabilmiştir.

Epqaçti gep “kulaktan kulağa dolanıp giden söz, laf” (İl I 224) § 84.

Sonuç bölümünde ilk dört bölümden elde edilen verilerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde fonksiyonlarına göre tasnif edilen kalıp sözler, kullanım kolaylığı sağlaması bakımından *Ek* (Yeni Uygur Türkçesi Söz Varlığından Derlenen Kalıp Sözler) kısmında her konu başlığının alt başlığına göre alfabetik olarak listelenmiştir. Bu bölümde sıralana kalıp sözler, dördüncü bölümdeki yazımdan farklı olarak siyah punto ve italik olarak verilmiştir. Kalıp sözlerin Türkiye Türkçesi karşılıklarının yazımında ve kalıp sözün tespit edildiği eserin kısaltmasının yazımında farklılık bulunmaz. Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerin yazımında sözcüğün Yeni Uygur Türkçesindeki biçiminden sonra alıntı yapıldığı dilin kısaltması verilmiştir.

Meyliçe Ar. “İsteddiği gibi” (YUT 270). § 102.

Xuddi Far. “Aynı, tıpkı” (YUT 168) § 102.

Yeni Uygur Türkçesinde Kalıp Sözler'i bilim dünyasının hizmetine sunan Doç Dr. Aysun Demirez Güneri'yi gayretinden ötürü kutlar benzer çalışmalarının devamını dileriz.

Kaynakça

- AKA, İ. (2014). *Timur ve Devleti*. (Üçüncü Baskı). Ankara: TTK.
- AKAR, A. (2010). *Türk Dili Tarihi*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Ötügen.
- ALPTEKİN, E. (2013). “Çinlilerin Doğu Türkistan Siyaseti”. *Yeni Türkiye*, 2 (54), 1968-1986.
- DEMİREZ GÜNERİ, A. (2007). *Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİREZ GÜNERİ, A. (2007). *Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİREZ GÜNERİ, A. (2013). “Yeni Uygur Türkçesinde -GAn Sıfat- Fiil Eki.” Arnavutluk, Tiran.
- DEMİREZ GÜNERİ, A. (2014). “Güney-Doğu (Uygur-Karlık) Grubunda ‘Alla’ Sözcüğünün Kavram Alanı”. Fransa, Rouen.
- DEMİREZ GÜNERİ, A. (2015). “Yeni Uygur Türkçesinde /t/ Ünsüzünün Durumu” Saraybosna.
- DEMİREZ GÜNERİ, A. (2016). “Yeni Uygur Türkçesinde +IİK Ekinin İşlevleri ve + IİK Ekli Birleşik Ekler”. Actual Problems of Turkic Studies, Saint Petersburg State University Department of Turkic Philology, St. Petersburg
- ERCİLASUN, A. B. (2007). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Akçağ.
- GÖKDAYI, H. (2015). *Türkçede Kalıp Sözler*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- GÖMEÇ, S. (2006). *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- KAFALI, M. (2005). *Çağatay Hanlığı 1227-1345*. (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yay.
- KOLEKTİF (1992). *Xenzuçe-Ruşçe-Uygurçe-Türkçe Sözlüğü Qollanmisi*. Sıncañ: Çuñgo Penni Omumlaştırış Neşriyatı Sıncañ Uygur-Qazaq Şöbisi.
- KOLEKTİF (1997). *Traveling In Xinjiang* (Uygurçe-İngilizce Sözlüğü Qollanmisi), Xinjiang: Xinjiang Helq Neşriyatı.
- NECİPOVIÇ NECİP, E. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev. İklil Kurban). Ankara: TDK.
- OKYA, Memettursun Z. (2016). *Qisqıçe Türk Tili Qollanmisi*. London: Uygur Tili Tetqiqatı.
- ÖZTÜRK, R. (2010). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK.
- TÜRK DİL KURUMU (2008). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK.
- TÜRK DİL KURUMU (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- YAKUP, A., Geniat G. vd. *Hazirki Zaman Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti*, C. 1-6, Pekin: Milletler Neşriyatı.